

บทที่ 11
พระนางแคเธอรีนที่ 2 (มหาราชินี)
(ราชบัลลังก์ระหว่างปี ค.ศ. 1762 - 1791)

Significant Dates

Reign of Catherine II.....	1762-1796
Pugachev Revolt.....	1772-1774
Issuing of Chaster.....	1785
First Partition of Poland.....	1772
Treaty of Kuchuk Kainarkji.....	1774
Treaty of Jassy.....	1792
Second Partition of Poland.....	1793
Third Partition of Poland.....	1795

ปัญหาแรกที่พระนางแคเธอรีนต้องเผชิญก็คือการที่จะต้องก้าวขึ้นครองอำนาจในฐานะพระจักรพรรดินีอย่างเต็มภาคภูมิ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องพยายามให้คนลืมเหตุการณ์รัฐประหารเมื่อปีค.ศ. 1762 ปัญหาแรกที่ติดตามมาคือการแบ่งแยกระหว่างกษัตริย์เอกาธิปัตย์ ขุนนาง และชาวไร่ชาวนา อย่างไรก็ตาม ปัญหาระยะยาวที่ต้องทรงตัดสินพระทัยก็คือ

1. การปรับปรุงกลไกการปกครองประเทศ
2. การปรับตัวของรัสเซียให้เข้ากันได้กับกลุ่มมหาอำนาจในขณะนั้น

พระราชประวัติย่อ

ทรงเติบโตในดินแดนเยอรมันคือ Anhalt Zerbst พระบิดาเป็นทหารเรือในกองทัพรัสเซีย มีลักษณะเข้มแข็งเด็ดขาด พระมารดาโปรดความหรูหราฟุ่มเฟือย นิสัยทั้งสองได้ถ่ายทอดมาถึงพระนางแคเธอรีนด้วย ทรงได้รับการศึกษาค่อนข้างน้อย แต่ทรงสนักภาษาฝรั่งเศส

เป็นพิเศษ เพราะทรงศึกษากับอาจารย์อิวเกโนต์ ทรงชื่นชมในการอ่านซึ่งนับเป็นประโยชน์อย่างยิ่งเมื่อได้อภิเษกกับพระเจ้าปีเตอร์ที่ 3 ในเวลาต่อมา¹ ทรงใช้เวลาในการอ่านและการศึกษาคำสอนของผู้เชี่ยวชาญจนในที่สุดก็ทรงกลายเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านยุทธวิธีและตัวพระนางเองก็กลายเป็นผู้เข้มแข็ง ทรงมีฐานะเป็นผู้ทรงบทบาทที่สำคัญในการตัดสินใจและมีความกระตือรือร้นอย่างยิ่งในการปกครองต่อมา

พระนางแคเทอรินทรงถือพระองค์ว่าเป็นทายาทการปฏิรูปของพระเจ้าปีเตอร์มหาราช แต่ต่างกันที่การปฏิรูปสมัยปีเตอร์นั้นเน้นทางปฏิบัติ แต่ในสมัยของพระนางเป็นการปฏิรูปในหลักการทรงมีพระบรมราโชบายเป็นที่น่ายกย่องทั้งในชั้นภายในประเทศและภายนอกประเทศ และเพื่อที่จะได้เข้าใจว่าทรงมีวิธีการดำเนินอย่างไรนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องแยกศึกษาพระบรมราโชบายภายในประเทศโดยแยกจากการกล่าวถึงพระวิเทศาภายในด้านต่างประเทศ

ปัญหาสืบต่อจากรัชกาลก่อน

1. ฐานะของสภาซีเนท ในสมัยต้นปีแรกของรัชกาลนั้น พระนางแคเทอรินทรงมีภาระหนักที่จะต้องจัดการปัญหาที่ค้างค้างมาแต่รัชกาลก่อน ปัญหาหนึ่งเกี่ยวกับสภาซีเนทซึ่งมีสถานะตกต่ำลงไปมากภายหลังที่มีการจัดตั้งสภาองคมนตรีขึ้นมาแล้ว ในสมัยพระนางแคเทอรินก็ได้ทรงจัดการคืนอำนาจให้กับสภาดังกล่าว ให้มีฐานะเหมือนในสมัยพระเจ้าปีเตอร์มหาราช ทรงแบ่งแยกออกเป็น 6 กระทรวง ทำหน้าที่ให้คำปรึกษาหรือบางครั้งก็มีอำนาจในการปกครองด้วยแต่ทั้งนี้ทั้งนั้นหน้าที่สำคัญของสภาที่ตั้งขึ้นมานี้ก็คือการปฏิบัติตามพระราชประสงค์ของพระราชินี

2. การปรับปรุงการปกครองส่วนท้องถิ่น ในขณะที่ทรงพยายามปรับปรุงการปกครองในส่วนกลาง พระนางแคเทอรินก็ทรงมุ่งในการกระจายอำนาจให้รัฐบาลส่วนท้องถิ่นด้วย ปีที่สองแห่งรัชกาลของพระนางได้ทรงมอบอำนาจแก่ผู้ว่าราชการให้มีสิทธิขึ้นเด็ดขาดในการปกครองทุกประการในอาณาเขตของตน มีเอกสิทธิ์ในการตัดสินใจทุกปัญหาในเขตปกครองด้วย ทั้งนี้ เพราะทรงตระหนักดีว่าการบริหารที่มีประสิทธิภาพนั้นต้องการอำนาจเด็ดขาดด้วย

¹ Melvin G. Wren, *The Course of Russian History* (New York : The Mcmillan Company, 1968) p.61

3. ฐานะของขุนนาง ผลงานประการหนึ่งของปีเตอร์ที่สามที่พระนางแคเทอรินเห็นว่าจะต้องปรับปรุงแก้ไขโดยทันทีก็คือการยกเลิกข้อบังคับให้ขุนนางเข้ารับราชการทหาร ทั้งนี้ เพราะทรงตระหนักดีว่าราชบัลลังก์ของพระนางจะไม่มั่นคงเลยถ้าปราศจากการสนับสนุนจากคณะขุนนาง ในปี ค.ศ. 1763 จึงทรงแต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อพิจารณาคำประกาศของปีเตอร์ที่ 3 เกี่ยวกับเสรีภาพของขุนนาง ทรงพยายามแสดงให้เห็นว่าจากการกระทำทุกประการของพระนางนั้น บรรดาขุนนางจะไม่มีทางเสียผลประโยชน์ใด ๆ แต่ในทางตรงกันข้ามจะมีแต่การได้รับประโยชน์ โดยเฉพาะคือการออกพระราชกฤษฎีกาแก่ขุนนาง ค.ศ. 1785 ทำให้ขุนนางได้รับสิทธิประโยชน์มากมายทำให้มีผู้กล่าวว่าสมัยของพระนางแคเทอรินที่ 2 นี้คือ "ยุคทองของขุนนาง"

4. การยึดที่ดินสงฆ์ เพื่อที่จะได้รับการสนับสนุนจากทางคณะสงฆ์ด้วย พระนางแคเทอรินทรงประกาศยกเลิกกฤษฎีกาเวนคืนที่ดินของวัดในรัชสมัยปีเตอร์ที่ 3 เมื่อปี ค.ศ. 1721 เสีย โดยทรงออกกฤษฎีกาใหม่เมื่อปี ค.ศ. 1762 แต่ทั้งนี้คำประกาศยังมีได้มีการปฏิบัติจริงเนื่องจากพวกขุนนางเองก็ยังคงมีความต้องการที่ดินของวัดด้วย ต่อมาในเดือนเมษายน 1764 เมื่อทรงมีความมั่นใจพระทัยในการสนับสนุนจากทุกฝ่ายแล้วก็ทรงออกประกาศรวมที่ดินทั้งของวัดและของชาวนาชาวไร่ให้อยู่ภายใต้ทบวงแห่งรัฐคือ College of Economy นับว่าเป็นก้าวสำคัญเนื่องจากในที่ดินรวมเข้ามานั้นมีชาวนาชาวไร่เป็นล้านคน มากกว่า 10% ของชาวยุโรปเสียแท้ พวกชาวนาชาวไร่เหล่านี้เป็นที่รู้จักกันต่อมาภายหลังว่า "economic peasant" ต้องเสียภาษีให้รัฐเป็นรายตัว แล้วยังต้องเสียภาษีประจำปีเป็นเงินสดให้รัฐเป็นค่าเช่าที่วัดเดิมครั้นแล้วรัฐบาลและนำเอาเงินนั้นมาจ่ายเป็นเงินปีให้วัด ให้เงินเดือนพระยกเว้นพวกพระท้องถิ่น วิธีการดังนี้ทำให้วัดต้องขึ้นอยู่กับรัฐยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ดี ที่ดินของวัดที่เดิมนั้น พระนางแคเทอรินมิได้ทรงแจกจ่ายให้พวกขุนนางในทันที แต่จะทรงรวมไว้เป็นของรัฐ ทำให้รัฐได้เงินภาษีมากกว่ารวมทั้งพระนางเองก็มีที่ดินเหลือเพื่อพอที่จะแจกจ่ายให้แก่ขุนนางคนใดที่ทรงโปรดปรานเป็นพิเศษ

5. การฟื้นฟูกฎหมาย ทรงปรับปรุงกฎหมายที่เริ่มขึ้นตั้งแต่สมัยพระนางเอลิซาเบท เมื่อปี ค.ศ. 1649 ทรงเริ่มงานปรับปรุงตั้งแต่ปี ค.ศ. 1764 ทรงใช้เวลาถึง 2 ปี ในการเตรียมการส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับปัญหาทั่วไปในการปกครองรัสเซีย ทรงถือแบบอย่างมาจากแนวคิดของ

นักเขียนในศตวรรษที่ 18 ขณะนั้น (โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือมองเตสกีเออร์ ในเรื่อง Spirit of Laws ซึ่งมุ่งแสดงว่าระบอบเอคาธิปไตยนั้นเป็นระบอบที่เหมาะสมที่สุดสำหรับรัสเซีย²

เมื่อเดือนธันวาคม ค.ศ. 1766 ก็มีการแต่งตั้งคณะกรรมการเข้าร่วมงานนี้ ประกอบด้วย ขุนนาง ชาวเมือง สมาชิกของสถาบันการปกครองต่าง ๆ ในส่วนกลางคอสแซค และพวกที่ไม่ใช่ เซอร์ฟอีกบางกลุ่ม พวกที่มีได้มีส่วนเข้าร่วมด้วยเลยก็คือ เซอร์ฟ และพระ

คณะกรรมการนิติบัญญัติได้เริ่มเปิดประชุมสมัยสามัญในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1767 มีสมาชิก 564 คน โดยที่ เซอร์ฟซึ่งเป็นประชาชนส่วนใหญ่ไม่มีโอกาสร่วมชุมนุมด้วยเลย การประชุมดำเนินไปประมาณปีเศษ ในระหว่างนี้เองพวกชาวนาได้เรียกร้องขอแก้ไขฐานะของพวกตนด้วย พวกพ่อค้าเรียกร้องสิทธิพิเศษบางประการ และมีบางส่วนขอให้มีการปรับปรุงการบริหารส่วนท้องถิ่น แต่ปรากฏว่าพวกขุนนางปฏิเสธที่จะลดอำนาจของตนทุกประการ จนถึงเดือนธันวาคม ค.ศ. 1768 พระนางแคเธอรีนก็ทรงยกเลิกการประชุมเนื่องจากสมาชิกหลายคนจะต้องไปรายงานตัวเข้ารับราชการทหารเพื่อทำสงครามกับจักรวรรดิออตโตมันและเมื่อสงครามสิ้นสุดลง ก็ได้มีการประชุมอีกเลย

ความสำคัญของโครงการพิจารณาร่างกฎหมายใหม่³ ก็คือ การแสดงให้เห็นว่าพระนางทรงเป็น "enlightened despot" ที่ทรงจัดให้มีการปฏิรูปรัสเซีย ทว่าทรงจัดให้ยกเลิกเสียเมื่อทรงเห็นว่าผู้ที่ทรงแต่งตั้งนั้นล้วนแล้วขาดประสบการณ์ บางคนมองว่าทรงเป็นนักวางแผนที่น่าเอา "philosophe" มารวมเข้ากับองค์การเอคาธิปไตย เรียกประชุมกรรมการมาก็เพื่อให้มีการร่วมมือของประชาชนในกิจกรรมในรัชสมัย แต่สิ่งหนึ่งที่เห็นได้ชัดก็คือมิได้ทรงพยายามที่จะให้มีการลดอำนาจขุนนางเพื่อเพิ่มสิทธิของพวกเขา เซอร์ฟแต่ประการใดเลยงานนั้นจึงยุติลงอย่างไม่มีที่ ไม่มีขลุ่ย หลังจากที่ได้มีการเริ่มงานกันอย่างเอิกเกริก

ความล้มเหลวของคณะกรรมการการพิจารณากฎหมายนี้ ได้มีการแก้ไขฟื้นฟูกันขึ้นมาอีกในคริสต์ศตวรรษที่ 19 แต่ทุกครั้งก็มิได้มีความตั้งใจจริงแต่ประการใด⁴

² ซึ่งที่ตามแนวคิดที่แท้จริงของมองเตสกีเออร์และวอลแตร์นั้นนิยมการปกครองในระบอบกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ

³ Nakaz (Tustructions)

⁴ op.cit., p.131

นโยบายภายในประเทศ

การดำเนินพระบรมราโชบายของพระนางแคเทอรินในการปกครองภายในนั้นทรงพยายามแสดงให้เห็นว่าต้องการสืบต่อจากรัชสมัยปีเตอร์ที่ 1 ทรงทราบถึงจุดอ่อนในสังคมรัสเซียจากที่ทรงติดต่อกับบรรดานักปราชญ์และจากการอ่านเป็นเครื่องกระตุ้นให้ทรงพยายามที่จะให้ความคิดเหล่านั้นถูกนำมาปฏิบัติจริง แต่ทั้งหมดที่ทรงกระทำได้คือการจำกัดขอบเขตคือความต้องการฟื้นฟูอำนาจกษัตริย์ในขณะที่ต้องการปฏิรูป และพวกขุนนางนี้เองที่แสดงอย่างเปิดเผยว่าเป็นฝ่ายต่อต้านการปฏิรูปทุกรูปแบบ

ในฐานะส่วนพระองค์นั้นพระนางแคเทอรินเองก็ทรงเป็นเพียงชาวต่างชาติที่เข้ามาช่วงชิงสิทธิในราชบัลลังก์ และยังคงมีผู้ที่ถือว่าผู้มีสิทธิอันชอบธรรมในราชบัลลังก์ยิ่งกว่าพระนางก็คือเจ้าชายปอล พระโอรสของพระนางเอง เนื่องจากทรงเป็นโอรสของปีเตอร์ที่ 3 แต่กลับทรงขัดขวางให้ออกห่างจากราชบัลลังก์ จนถึงปี ค.ศ. 1764 ก็ได้มีผู้อ้างสิทธิอื่น ๆ คืออิวาน หรือผู้อ้างสิทธิคนอื่น ๆ เช่น Princess Tarakanova ซึ่งอ้างว่าทรงเป็นพระธิดาในพระเจ้าจักรพรรดินีเอลิซาเบท และก็มีหลายคนที่อ้างว่าตนเป็นปีเตอร์ที่ 3 ที่ยังไม่ได้สิ้นพระชนม์ตามข่าวลือ นอกจากนี้ ก็มีพวก Old Russian ที่ต่อต้าน "คนต่างชาติ" ในราชสำนักด้วยเหตุนี้จึงทำให้มีการปฏิวัติและต่อต้านเกิดขึ้นเสมอในรัชสมัยพระนางแคเทอริน ทรงมีความรู้สึกที่ไม่ปลอดภัยอยู่ตลอดเวลาจนกระทั่งภายหลังการปราบกบฏปูกาเชฟ (Pugachev's rebellion) เมื่อปี ค.ศ. 1775

ผู้รักของพระนางแคเทอริน

มีสุภาพบุรุษเพียงสี่คนเท่านั้นที่มีอิทธิพลทางการเมืองเป็นอย่างมากในสมัยของพระนางแคเทอริน คือ ซัลติคอฟ (Saltykov) ซึ่งมีผู้สงสัยว่าจะเป็นบิดาที่แท้จริงของเจ้าชายปอล คนต่อมาออร์ลอฟ (Gregory Orlov) ซึ่งเป็นคนที่พระนางทรงโปรดอย่างยิ่งและมีโอรสด้วยกันถึงคือ 3 องค์ สตานิสลาวส์ โปเนียโตวสกี (Stanislaus Poniatowski) ซึ่งได้ทรงแต่งตั้งให้เป็นกษัตริย์โปแลนด์ เมื่อปี ค.ศ. 1764 และโปเตมกิน (Potemkin) ซึ่งทรงอภิเษกด้วยในปี ค.ศ. 1774 สำหรับในปีสุดท้ายแห่งรัชกาลนั้นทรงมีผู้รักคนสุดท้ายคือ พลาโต ซูบอฟ (Plato Zubov) ซึ่งก็มีอิทธิพลไม่น้อยในราชสำนัก

ออร์ลอพมีบทบาทสำคัญมากในการสนับสนุนให้แคเทอรินเสด็จขึ้นครองราชย์ ซึ่งพระนางก็ทรงตอบแทนด้วยการที่จะปฏิบัติตามเพื่อสนองความประสงค์ของออร์ลอพ ที่สนใจเรื่องของขุนนางโดยตรง และก็กลายเป็นนโยบายแรกที่พระนางปฏิบัติด้วย ทรงแต่งตั้งโปเนียโทวสกีไปเป็นกษัตริย์โปแลนด์ก็เพื่อให้แน่พระทัยว่ารัสเซียจะมีประเทศที่จงรักภักดีต่อรัสเซียทางภาคตะวันตก สำหรับโปเตมกินนั้นพระนางแคเทอรินทรงยกย่องว่าเป็น "ผู้ยิ่งใหญ่ที่สุด" แปลกประหลาดที่สุด มีความพิลึกที่ให้ความเพลิดเพลินใจที่สุดในยุคเหล็ก

เกรกอรี อเล็กซานโดรวิช โปเตมกิน (Gregory Alexandrovitch Potemkin)
(ค.ศ. 1739-1791)

เป็นลูกชายนายทหารมีที่ดินผืนเล็ก ๆ ผู้ที่เลี้ยงดูโปเตมกินก็คือลุงของเขาเป็นผู้มีความสามารถในการเรียนแต่เกียจคร้าน สนใจในวิชาเทววิทยาแต่ก็ไม่ใช้คนที่มีความเฉลียวฉลาด เป็นคนเจ้าอารมณ์ทะเลาะทะเลาะและชอบแสดงตน ได้เข้าร่วมในการทำการรัฐประหารกับพระนางแคเทอรินด้วย สิ่งที่เขาได้รับตอบแทนก็คือเงินและได้รับยศตำแหน่งสูงขึ้นมีโอกาสได้เข้าร่วมการแสดงเฉพาะพระพักตร์พระนางแคเทอรินจนออร์ลอพริษยา ทำการต่อสู้กันที่สุดในที่สุดต้องเสียตาไปข้างหนึ่ง แคเทอรินเข้าปกป้องโปเตมกิน แต่โปเตมกินไม่พอใจแค่นั้น สิ่งที่เขาต้องการยิ่งกว่านั้นก็คือการมีชื่อเสียงในกองทัพและตำแหน่งสูงขึ้นไปเรื่อย ๆ

เมื่อปีค.ศ. 1772 พระนางแคเทอรินก็ทรงตกหลุมรักของโปเตมกิน แม้เขาจะมีอายุอ่อนกว่าพระนางถึง 10 ปี ทรงโปรดปรานเขามาตลอดเวลา 2 ปี และมักจะกล่าวอย่างภูมิใจว่า "เรามีเรื่องทะเลาะกันเฉพาะเรื่องอำนาจเท่านั้น แต่ในเรื่องความรักเราไม่เคยขัดใจกันเลย" ดินแดนที่โปเตมกินสนใจก็คือมณฑลทางใต้ เขายืนยันที่จะสร้างจักรวรรดิขึ้นที่นั่นและในปีค.ศ. 1787 เขาก็เริ่มเปิดทางแห่งอำนาจลงสู่ทางภาคใต้ และผลก็คือเขาได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าชายแห่งเทาริดา (Taurida)⁵

ถึงแม้แคเทอรินจะทรงมีผู้รักคนอื่นด้วย แต่โปเตมกินก็ไม่เคยตกอันดับเลยจนเมื่อเขาถึงแก่กรรม แม้คู่แข่งคนสุดท้ายของเขาคือ ชูบอฟ จะมีอายุเพียง 15 ปีก็ลบชื่อเขาไม่ได้

⁵ชื่อเดิมของไครเมีย

การรักษาระบอบเอกราธิปไตย

ที่ปรึกษาของพระนางแคเทอรินนอกเหนือไปจากบรรดาผู้รักของพระนางก็คือ เคานต์ นิกิตา ปานิน (Count Nikita Panin : ค.ศ. 1718-1783) ซึ่งมีฐานะเป็นเสมือน "encyclopaedia" ของพระเจ้าจักรพรรดินีเขาเคยรับราชการอยู่กับเบสต์สเชฟ (Bestuzhev) ในรัชสมัยพระนางเอลิซาเบท และมีความสำคัญในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ ดินแดนที่สนใจคือภาคเหนือ มีพันธมิตรคือรัสเซีย ปรัสเซีย โปแลนด์และสวีเดน และบางทีอาจจะมืองกฤษด้วย ทั้งหมดนี้เป็นพันธมิตรต่อต้านฝรั่งเศสและออสเตรีย ผู้สืบทอดงานของปานินก็คือ เคานต์ เบโชรดโก (Count Bezhorodko) ที่หันนโยบายของปานินไปสู่การดำเนินการตาม Greek Project คือแผนการที่มุ่งแบ่งแยกจักรวรรดิเตอร์กิชและสถาปนาจักรวรรดิกรีกปกครองจากคอนสแตนติโนเปิล โดยนักดาของพระนางแคเทอริน ซึ่งได้ชื่อว่าคอนสแตนติน เพราะทรงตั้งพระทัยที่จะให้สอดคล้องกับพระนามกษัตริย์กรีก

ที่ปรึกษาคนอื่นของพระนางแคเทอรินก็คือ เคานต์ เซียเวอร์ส (Count Sievers) ซึ่งมีส่วนร่วมงานปฏิรูปภายในประเทศเป็นอันมาก เบตสกี (Betsky) เป็นผู้ช่วยพระนางแคเทอริน ด้านการศึกษา ในด้านการทหารก็มีผู้ช่วยคือ จอมพลรัมยันท์เซฟ (Rumyantsev) และที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์รัสเซียก็คือซูวอโรฟ (Suvorov) บุคคลที่สำคัญอีกผู้หนึ่งก็คือพี่ชายของออร์ลอฟ คืออเล็กซิส (Alexis) เป็นผู้บัญชาการกองทัพเรือที่มีความสำคัญไม่น้อยเลย

อย่างไรก็ดี ในการปกครองนั้นพระนางแคเทอรินทรงเป็นผู้ถืออำนาจอธิปไตยโดยทรงยืนยันในสมบูรณาญาสิทธิราชย์เหนือระบอบราชการกลาง มีการขยายอิทธิพลรัสเซียเข้าไปในดินแดนที่ได้มาใหม่และยืนยันว่าอำนาจส่วนท้องถิ่นจะต้องไม่ขัดกับนโยบายของรัฐบาลกลาง⁶

กบฏปูกาเซฟ ค.ศ. 1773-1775

เหตุการณ์ร้ายแรงที่สุดภายในประเทศก็คือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะที่พระนางแคเทอรินกำลังเตรียมการแบ่งแยกโปแลนด์ และระหว่างสมัยสงครามเตอร์กิช ชาวนาพากันไม่พอใจมากขึ้นตามลำดับที่พวกเขาจะได้รับสิทธิมากขึ้น ระบบเซอร์ฟเพร์ทหลายไปถึงดินแดนใหม่ ๆ รวมถึงคน

⁶D.M. Sturley, *A Short History of Russia*, pp. 104-106

งานในโรงงานอุตสาหกรรมด้วยรวมทั้งมีฝ่ายต่อต้านที่ไม่เห็นด้วยกับการปกครองดินแดนที่ไม่ใช่รัสเซีย (Non-Russian lands) ต้องขึ้นอยู่กับส่วนกลางทั้งหมดด้วยในขณะที่พวกคอสแซค พวก "Old Believers" และพระออร์โธดอกส์ก็พากันต่อต้านนโยบายเกี่ยวกับศาสนาของพระนางด้วย นอกจากนี้ ก็เกิดมีข่าวลือโดยทั่วไปว่าพระเจ้าปีเตอร์ที่ 3 ได้ทรงเตรียมการที่จะปลดปล่อยเชอร์ฟอยู่แล้ว แต่พระนางแคเทอรีนมิได้ดำเนินการสืบต่อพระราชประสงค์

การลุกฮือที่ต่าง ๆ เกิดมีขึ้นไม่น้อยกว่า 50 ครั้ง ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1762 เขตที่ตั้งเครียดมากที่สุดคือทางใต้ และภาคตะวันออกเฉียงใต้ ผู้นำคนสำคัญคือ อีมิลเลียน ปูกาเชฟ (Emilian Pugachev) (1726-1775) เป็นพวกคอสแซคที่ได้รับการศึกษารับราชการในกองทัพบก ปราบกฏตัวในฐานะ เป็นผู้นำของพวกคอสแซคที่เขตภูเขาอูรัล ในปี ค.ศ. 1771 ในตอนแรกพระนางแคเทอรีนมิได้ทรงสนพระทัยในการกบฏมากนัก จนกระทั่งบรรดาพวกของปูกาเชฟก่อตัวกันมากขึ้นทางใต้และทางตะวันออกเฉียงใต้ดังกล่าวแล้ว

ปูกาเชฟประกาศตนเป็นพระเจ้าปีเตอร์ที่ 3 ซึ่งมีได้สิ้นพระชนม์จริงเมื่อปี ค.ศ. 1762 แต่ต้องหนีหลบซ่อน โดยใช้พระนามแฝงว่าปูกาเชฟสัจญากับพวกคอสแซคว่าจะถือสิทธิทั้งหมดให้ปลดปล่อยพวกเชอร์ฟจากขุนนางและจะแขวนคอพวกนั้นทั้งหมด ปลดปล่อยพวกโอล์ดบีลีฟเวอร์ จากการถูกลงโทษทางศาสนา และระงับความยุ่งยากหมดโดยเร็ว การอ้างตนนี้พวกชาวนาเชื่อถือว่าพระเจ้าปีเตอร์ที่ 3 ได้ทรงพยายามที่จะปลดปล่อยพวกตนแต่ถูกพวกขุนนางขัดขวาง จึงให้ความสนับสนุนปูกาเชฟเป็นอย่างดี

ในเดือนกันยายน ค.ศ. 1773 ปูกาเชฟพร้อมด้วยสานุศิษย์คือยาอิก คอสแซค (Yaik Cossacks) ก่อความวุ่นวายเคลื่อนกำลังขึ้นมาตามลำน้ำยาอิก พวกคอสแซค พวกเชอร์ฟ พวกบาสคีร์ พวกโอล์ดบีลีฟเวอร์ และพวกนอกกฎหมายอื่น ๆ ก็กระตือรือร้นที่จะเข้ามาช่วยด้วย ในเดือนตุลาคมพวกนี้ก็เคลื่อนกำลังทัพไปถึงโอเรนเบิร์ก (Orenburg) เมืองสำคัญศูนย์กลางการปกครองของเขตภูเขาอูรัล และยึดครองอยู่ถึงเดือนมีนาคม ค.ศ. 1774 พวกเชอร์ฟและพวกคอสแซคทำการฆาตกรรมพวกขุนนางเจ้าของที่ดิน และเจ้าหน้าที่รัฐบาลเป็นจำนวนร้อย ซึ่งในขณะเดียวกันพวกบาสคีร์และมองโกลอื่น ๆ ก็ถือโอกาสฆาตกรรมรัสเซียชนชั้นระหว่างฤดูหนาวในปี ค.ศ. 1773-74 การกบฏแผ่ขยายไปเต็มที่จากมาซานถึงซาริทซิน (Tsaritsyn) บนฝั่งแม่น้ำโวลกา

บนฝั่งแม่น้ำยาอิก และในเซตอรัล ปูกาเซฟตั้งสำนักงานใหญ่ของตนใกล้กับเมืองโอเรนเบอร์ก ที่ยึดได้ ได้เริ่มสถาปนาจักรวรรดิและวางโครงร่างคณะรัฐบาลของตน

ตอนปลายปี 1773 พระจักรพรรดินีก็ทรงแต่งตั้งนายพล อเล็กซานเดอร์ บิบิโกฟ (General Alexander Bibikov) เป็นหัวหน้าคณะปราบกบฏแตกพ่ายไป บิบิโกฟถึงแก่กรรม ในระหว่างรบ ผู้ที่ทำหน้าที่แทนต่อมาก็มีความสามารถไม่เท่าเทียมจึงเกิดการกบฏเกิดขึ้นอีกครั้ง ปูกาเซฟยึดได้มาซาน และพวกเซอร์ฟก็ปฏิบัติได้สำเร็จที่นิซนินอฟโกรอด รัฐบาลส่งกองทัพไปปราบกบฏอีกครั้งหนึ่งเป็นผลสำเร็จ ปูกาเซฟหนีเลียมฝั่งแม่น้ำโวลกาพยายามเกลี้ยกล่อมผู้คนรวมกำลังใหม่ แต่ถูกทหารฝ่ายรัฐบาลตามปราบปรามชนะเด็ดขาดในเดือนกันยายน 1774 ใกล้เมือง ซาริทซิน ปูกาเซฟและบริวารหนีไปรวมกลุ่มกับพวกยาอิก คอสแซค แต่ถูกพวกขุนนางชั้นสูงจับส่ง รัฐบาลกลางและถูกประหารชีวิตในมอสโกเมื่อวันที่ 21 มกราคม 1775 แล้วรัฐบาลกลางก็ส่งผู้แทนไปปกครองดินแดนที่ก่อการกบฏนั้นอย่างเข้มแข็งและแม่น้ำยาอิกก็ถูกเปลี่ยนชื่อแม่น้ำอูรัล

ปัญหาเกิดกับพวกชนชั้นชาวนา

การกบฏปูกาเซฟที่ผ่านมาทำให้พระนางแคเทอรินต้องหันมาเอาใจใส่กับปัญหาชาวนาในชนบทมากขึ้น แต่ถึงกระนั้นก็ทำไม่ได้ผลเท่าที่ควรเพราะจำเป็นต้องเอาใจพวกขุนนางที่ต้องการระบบเซอร์ฟเอาไว้ ต่างยื่นข้อเสนอต่าง ๆ เข้ามา เป็นข้อเสนอที่มีลักษณะกดขี่ให้ฐานะของพวกเซอร์ฟต่ำลงยิ่งขึ้นแทนการแก้ไขให้ดีขึ้น

ในสมัยของพระนางแคเทอรินปรากฏว่าระบบเซอร์ฟกลับยิ่งแผ่ขยายขึ้นเนื่องจากการจัดแบ่งอาณาเขตรวมทั้งที่ดินของศาสนจักร พวกชาวนาที่ทำนาอยู่บนเนื้อที่ดินนั้นตกเป็นรางวัลแก่ผู้ทำความดีความชอบ เกรกอรี โปเตมกิน (Gregory Potemkin) ได้รับดินแดนซึ่งได้มีชาวนาอยู่ถึง 40,000 คน ฟ็องตระกูลออร์ลอฟ ได้รับเซอร์ฟถึง 50,000 คน ด้วยเหตุนี้เองชาวนาทั้งหมดเป็นจำนวนถึง 800,000 คนได้ตกเป็นเซอร์ฟส่วนตัวของพวกขุนนางเหล่านั้นยิ่งมาถึงตอนปลายรัชสมัยของพระนางแคเทอรินจำนวนเซอร์ฟก็มีเพิ่มมากขึ้น เพราะได้มีการเผยแพร่ระบบเซอร์ฟนี้เข้าไปจนถึงอาณาเขตยูเครนซึ่งไม่เคยมีเซอร์ฟมาก่อนด้วย

ยิ่งจำนวนที่ดินเพิ่มมากขึ้น สิทธิของเซอร์ฟก็ยิ่งถูกจำกัดลง ตัวอย่างเช่นไม่มีสิทธิร้องอุทธรณ์ใด ๆ ต่อรัฐบาลในเรื่องที่เกี่ยวกับเจ้านายของตน ในส่วนเจ้านายนั้นแม้ไม่มีสิทธิลงโทษเซอร์ฟรุนแรงมาก ๆ แต่ก็มีสิทธิเนรเทศพวกเซอร์ฟไปไซบีเรีย ส่งให้ไปเป็นกรรมกรทำงานหนัก เมื่อขัดคำสั่งหรืออาจจะลงโทษโดยอาจจะส่งไปทำงานในกองทัพเป็นเวลา 25 ปีก็ได้ รวมทั้งถึงแม้พวกเซอร์ฟจะไม่มีสิทธิออกจากที่ดินแต่เจ้านายก็สามารถเอาเซอร์ฟไปขายได้ บางทีก็อาจจะมีการซื้อขายเซอร์ฟแก่ผู้ที่มีฝูงวัวหรือสุนัขมาแลกเปลี่ยน⁷

การเปลี่ยนแปลงส่วนพระองค์พระเจ้าจักรพรรดินี

ในประมาณปีค.ศ. 1789 พระราชินีทรงมีพระชนมายุได้ 60 พรรษา ทำให้ทรงวิตกถึงผู้ที่จะมาเป็นรัชทายาท ผู้รักคนสุดท้ายของพระนางเป็นนายทหารม้าหนุ่มชื่อ พลาตัน ซูบอฟ (Platon Zubov) ได้รับอนุญาตให้บริหารงานการเมืองภายในราชสำนักด้วย งานในประเทศก็ยุ่งยาก เพราะไม่ได้รับการเอาใจใส่ที่ดีพอที่จะแนะนำนโยบายในการบริหารประเทศที่ถูกต้อง

ในระยะนี้ตรงกับสมัยปฏิวัติฝรั่งเศส พระนางแคเธอรีนทรงสนับสนุนพระเจ้าหลุยส์ที่ 16 ให้ต่อต้านคณะปฏิวัติและอนุญาตให้พวกขุนนางฝรั่งเศสลี้ภัยเข้ามาอยู่ในรัสเซียเมื่อพระราชวงศ์ฝรั่งเศสเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ก็ทรงประณามว่าไม่ถูกต้องและไม่เห็นด้วยที่จะให้ "พวกช่างทำรองเท้า" มาบริหารในคณะรัฐบาลทรงต่อต้านอุดมคติของนักปฏิวัติอย่างเต็มที่ผู้ใดก็ตามที่สนับสนุนการปฏิวัติในฝรั่งเศสจะถูกลงโทษ ชาวรัสเซียทุกคนที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับกบฏปฏิวัติถูกเรียกกลับประเทศหมดและลงโทษสถานหนักแก่ผู้บังอาจวิจารณ์หรือออกความเห็นเกี่ยวกับการปกครองในแบบกษัตริย์ ประกาศห้ามหนังสือพิมพ์บางฉบับออกจำหน่ายทั้ง ๆ ที่แต่เดิมได้เป็นผู้ทรงสนับสนุนและเคยส่งเรื่องไปลงโดยมิได้ใช้พระนามจริง⁸

วัฒนธรรมและวิทยาศาสตร์

อิทธิพลของวัฒนธรรมฝรั่งเศส ครอบคลุมทั่วไปในราชสำนัก พระจักรพรรดินีทรงเขียนและตรัสภาษาฝรั่งเศสตลอดเวลา ยกเว้น เมื่อมีความจำเป็นต้องทรงให้ภาษารัสเซียมีผู้

⁷ บางครั้งมีกรณีเจ้านายฆ่าเซอร์ฟ กฎหมายก็มีได้ลงโทษ

⁸ Ibid., pp. 129-142

วิจารณ์ว่าสาเหตุที่ทรงใช้ภาษาฝรั่งเศสเป็นส่วนใหญ่ก็เพื่อจะหลีกเลี่ยงการที่จะมีผู้รำลึกได้ว่าทรงมีเชื้อสายเยอรมัน การดำเนินการปกครองประเทศในตอนต้นก็ทรงได้แนวคิดมาจากการที่ได้ศึกษาบรรณานุกรมต่าง ๆ ในภาษาฝรั่งเศส อย่างไรก็ตาม น่าเสียดายที่แนวคิดแบบเสรีนิยมและมนุษยธรรมนิยมของนักเขียนฝรั่งเศสในสมัยนั้นได้สูญหายไปในระยะหลังก็เพราะว่าทรงหลงใหลคำสรรเสริญเยินยอของผู้ที่อยู่แวดล้อม พวกขุนนางรัสเซียได้รับการสนับสนุนให้เดินทางไปต่างประเทศและวรรณกรรมโรแมนติคได้แพร่หลายเข้ามาในรัสเซียเป็นอย่างมาก ทำให้ทัศนคติแบบต่างชาตินั้นแทรกซึมเข้าสู่ชีวิตของขุนนางรัสเซียเป็นส่วนใหญ่

พระนางแคเธอรีนได้ทรงสนับสนุนการเขียนประวัติศาสตร์ และตั้งหน่วยสังคมเศรษฐกิจเสรีเพื่อศึกษาด้านเกษตรกรรม สนพระทัยในการขุดคลอง ทำถนน สร้างโรงพยาบาลในกรุงเซนต์ปีเตอร์สเบิร์ก และมอสโคว์ ตั้งสถาบันสมอลนี (Smolny Institute) เพื่อการศึกษาของสุภาพสตรีตั้งหอสมุดกรุงเซนต์ปีเตอร์สเบิร์ก และตั้งวิทยาลัยแพทยขึ้นรวมทั้งมีการทำพจนานุกรมภาษารัสเซียเป็นครั้งแรก ทรงปล่อยให้มีการเขียนบทความวิจารณ์ได้บ้าง แต่ทรงกริ้วนักปราชญ์ท่านหนึ่งคือ ราดิสเชฟ (Radishchev) เนื่องจากท่านผู้นี้ได้วิจารณ์ระบบเซอร์ฟอย่างรุนแรง การปฏิรูปการศึกษา จึงคงเป็นเพียงแผนงานในแผ่นกระดาษและโดยแท้จริงแล้วก็ยังคงมีการจำกัดเสรีภาพทางปัญญาอยู่เช่นเดิม

การสร้างความมั่นคงภายใน

(Establishment of Internal Stability)

การปฏิรูปการปกครองส่วนท้องถิ่น การปฏิวัติปฏิภาเซฟนั้นได้กลายเป็นเครื่องเร่งเร้าให้มีการปฏิรูปภายในประเทศ เพราะจากการสอบสวนผู้ที่จับกุมได้นั้นได้ทราบข่าวว่าชาวนาชาวไร่มีความไม่พอใจสิ่งใด แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นการสอบสวนทวนความหาสาเหตุของความไม่พอใจก็มีได้กระทำเพื่อแก้ไขให้เกิดความพอใจแต่กระทำเพื่อหาทางเพิ่มอำนาจของขุนนางให้เข้มแข็งขึ้นเพื่อสามารถปราบปรามพวกเซอร์ฟไม่ให้ลุกลามมาก่อการกระด้างกระเดื่องได้อีก

1. ในปี ค.ศ. 1775 ทรงโปรดให้มีการออกประกาศการบริหารงานท้องถิ่นใหม่ซึ่งได้ใช้มาจนถึงปีค.ศ. 1917 ประการสำคัญคือลดหน่วยบริหารลง ระบุหน้าที่งานให้ชัดเจนขึ้นและ

ให้ขุนนางมีอำนาจในการปกครองท้องถิ่นมากขึ้น แคว้นถูกเพิ่มขึ้นเป็น 50 แคว้น มีประชากรลดน้อยลงอยู่ไม่เต็มแคว้น ๆ ละ 300,000 คนถึง 400,000 คน แคว้นเหล่านี้จะถูกแบ่งเป็นตำบล มีประชากรตำบลละไม่เกิน 20,000-30,000 คน มีผู้ว่าราชการและคณะที่ได้รับการแต่งตั้งจากกษัตริย์ทำหน้าที่บริหารคณะผู้บริหารนี้แบ่งออกเป็น คณะกรรมการ 4 ชุด ทำหน้าที่คือบริหาร คัดสินคดีอาชญากรรม ด้านพลเรือนและกิจการการเงิน สองสามแคว้นจะถูกรวมอยู่ภายใต้การปกครองของคณะข้าหลวงใหญ่ ผู้บริหารแคว้นเป็นผู้ที่ได้รับแต่งตั้งไปจากส่วนกลาง แต่เจ้าหน้าที่ระดับตำบลนั้นได้มาจากการเลือกตั้ง (ส่วนใหญ่ผู้ได้เป็นคือตัวแทนของขุนนางในท้องถิ่นนั้น ๆ)

การเปลี่ยนแปลงสำคัญในคำประกาศเมื่อปีค.ศ. 1775 นั่นก็คือการจัดตั้ง Committee of Public Assistance โดยมีผู้ว่าราชการแคว้นเป็นประธานจัดการเกี่ยวกับเรื่องสาธารณสุข การศึกษาและสังคม ตามกฎหมายฉบับนี้แสดงว่ารัฐบาลเริ่มรับภาระเกี่ยวกับการจัดสร้างโรงเรียน โรงพยาบาลและสังคมสงเคราะห์ เพียงแต่ความรับผิดชอบของรัฐบาลในกรณีนั้นเกิดขึ้นช้ามาก

2. Charter of the Nobility มีการแต่งตั้งคณะกรรมการในปี ค.ศ. 1763 เพื่อการศึกษาประกาศของปีเตอร์ที่ 3 เกี่ยวกับเรื่องเสรีภาพของขุนนาง มีการยอมรับเสรีภาพที่ถูกต้องตามกฎหมายของขุนนางประกาศใช้เป็นทางการเมื่อปี ค.ศ. 1785 โดยการที่สมเด็จพระจักรพรรดินีทรงออกประกาศที่เรียกว่า "Charter of the Nobility" กำหนดสิทธิและอภิสิทธิ์ซึ่งพวกขุนนางได้รับเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ มาถึงตั้งแต่ปีค.ศ. 1725 ประกาศดังกล่าวมีว่า

1. ขุนนางได้รับการยกเว้นการเกณฑ์ทหารและการเข้ารับราชการ
2. ขุนนางไม่ต้องเสียภาษี
3. ขุนนางมีสิทธิสมบูรณ์ในที่ดินของตนเป็นเจ้าของผลผลิตผลในที่ดินทุกชั้นไม่ว่าจะเป็นผักหญ้า สัตว์เลี้ยงหรือแร่ธาตุ
4. ขุนนางมีสิทธิสืบทายาทและให้ภรรยาและบุตรได้รับสิทธิของขุนนางด้วย
5. ขุนนางจะถูกพิพากษาคดีโดยผู้พิพากษาที่เป็นขุนนางเท่านั้น
6. ขุนนางจะถูกลงโทษโดยการถูกทำร้ายร่างกายไม่ได้

ด้วยเหตุนี้ในสมัยของพระนางแคเทอรินนี้พวกขุนนางจึงถือว่าเป็น "ยุคทองของพวก
คน"⁹

3. การจำกัดสิทธิชาวไร่ชาวนามากขึ้น พระนางแคเทอรินและคณะที่ปรึกษามีความ
เชื่ออย่างเต็มที่ว่าการที่จะรักษาระบบขุนนางให้คงอยู่ได้นั้นจะต้องรักษาระบบเซอร์ฟไปพร้อม
กันด้วย ในสมัยพระนางแคเทอรินระบบเซอร์ฟจึงแผ่ขยายออกไปอย่างกว้างขวางเพราะทรงถือ
ว่าที่ดินและเซอร์ฟในดินแดนนั้นเป็นสิ่งมีค่าที่จะแจกจ่ายให้กับบุคคลผู้ควรได้รับรางวัลหรือสิ่งตอบแทนใด ๆ
บรรดาผู้รักของพระนางต่างก็ได้รับเซอร์ฟจำนวนมาก และยังระบบเซอร์ฟแผ่ขยาย
กว้างออกไปเท่าใดสิทธิของพวกเซอร์ฟก็ยิ่งถูกจำกัด ในปี ค.ศ. 1767 พวกเซอร์ฟถูกห้ามแม้แต่
การจะนำเรื่องการกดขี่ของเจ้านายไปร้องเรียนต่อผู้มีอำนาจ และถึงแม้พวกเจ้านายจะถูกห้าม
การลงโทษรุนแรงต่อเซอร์ฟของตน แต่ก็มีสิทธิเนรเทศเซอร์ฟเหล่านั้นไปไซบีเรีย หรือสั่งให้ลง
โทษด้วยการทำงานหนัก ส่งไปทำงานให้กองทัพถึง 25 ปี (และแม้ในบางครั้งเมื่อเซอร์ฟถูกลง
โทษจนตาย เจ้านายก็รอดตัวไปทุกครั้ง) ยิ่งไปกว่านั้น แม้เซอร์ฟจะไม่มีวันได้เป็นอิสระจาก
ดินแดนของตนแต่เจ้านายก็มีสิทธิจะขายทาสของตนโดยไม่ต้องขายที่ดิน หนังสือพิมพ์ในสมัยนั้นจึง
มักมีการลงโฆษณาประกาศขายทาสไปพร้อม ๆ กับการขายปศุสัตว์ของตนรวมทั้งสุนัขด้วย

ปัญหาการสืบราชสมบัติ

พระโอรสของพระนางแคเทอริน คือเจ้าชายปอล ได้ถูกพระเจ้าจักรพรรดินีอลิซาเบท
ทรงพรากไปตั้งแต่ประสูติ ความรักระหว่างแม่ลูกจึงไม่มีเลย เจ้าชายปอลทรงเป็นทายาทโดย
ชอบธรรมของปีเตอร์ที่ 3 แต่ก็ถูกพระมารดาแย่งชิงราชบัลลังก์ไป เจ้าชายปอลจึงมักจะเป็นตัว
กลางที่ถูกปลุกขึ้นโดยฝ่ายต่อต้านแคเทอรินอยู่เสมอ ในส่วนพระองค์นั้นพระนางแคเทอรินทรงโปรด
ปรานพระเจ้าหลานเธอคือเจ้าชายอเล็กซานเดอร์และเจ้าชายคอนสแตนตินมากกว่าและเจ้าชาย
ทั้งสองนี้ก็ได้ถูกพระนางแคเทอรินพรากมาจากพระราชมารดาทรงเตรียมแผนที่จะยกเจ้าชายอเล็ก
ซานเดอร์ขึ้นแทนเจ้าชายปอล ในขณะที่ทรงวางแผนที่จะให้เจ้าชายคอนสแตนตินได้เสด็จไปปกครอง
"The Great Eastern Empire"

⁹Basil Dmytryshyn, *Imperial Russia* (Jellinois : The Dryden Press, 1974) pp. 108-111

นโยบายต่างประเทศ

ในด้านการดำเนินนโยบายต่างประเทศนั้นปรากฏว่าพระนางแคเทอรินทรงใช้แนวทางที่ชาญฉลาดกว่านโยบายภายในประเทศเพราะถึงแม้จะทรงเลือกผู้ที่มีความสามารถเป็นคนที่ทำงานแต่ก็ทรงเป็นรัฐมนตรีต่างประเทศเอง ทรงดำเนินการติดต่อกับบรรดาผู้นำประเทศต่าง ๆ โดยลำพัง ทั้งนี้ โดยมีได้ยึดถือนโยบายของนักปราชญ์ท่านใดเป็นหลักแน่นอนในการดำเนินนโยบายติดต่อกับต่างประเทศเหล่านั้น กล่าวคือ ใช้หลักการยึดหลักความจริงและขึ้นอยู่กับโอกาส โดยมีจุดประสงค์เพื่อขยายดินแดนรัสเซียและเพื่อชื่อเสียงของพระนางเอง อีกประการหนึ่งก็อาจจะเพื่อหลีกเลี่ยงจากความกดดันภายในประเทศด้วย

พระบรมราชโองการนั้นอาจจะมีใช้ของใหม่ แต่ว่าการปฏิบัตินั้นทรงประสบความสำเร็จยิ่งกว่าผู้ใดหลังสมัยพระเจ้าปีเตอร์มหาราช ได้แก่การขยายชายแดนออกไป หาดทางออกสู่ทะเลบอลติก ทะเลดำ ขยายดินแดนตลอดถึงไซบีเรียและความผันอันสูงสุดก็คือแผ่ขยายอาณาเขตไปถึงกรุงคอนสแตนติโนเปิล จุดประสงค์เหล่านี้ทำให้เกิดข้อพิพาทระหว่างสวีเดนซึ่งคุมเขตทะเลบอลติก เกิดขัดแย้งกับโปแลนด์ซึ่งเป็นประเทศสลาฟที่มีนโยบายเป็นศัตรูกับออสเตรียและขัดแย้งกับตุรกีเนื่องจากการแย่งชิงเขตทะเลดำกับคอนสแตนติโนเปิลประเทศต่าง ๆ ในยุโรปรู้สึกว่าการขยายของตนพลอยกระทบกระเทือนด้วย รวมทั้งปฏิกริยาใด ๆ ที่เป็นการคุกคามเพื่อนบ้านของรัสเซียจะกระทำไม่ได้โดยไม่กระทบกระเทือนต่อพันธมิตรโดยเฉพาะอย่างยิ่งออสเตรีย รัสเซีย ฝรั่งเศสและบริเตน

ตั้งแต่ปีค.ศ. 1826 จนถึงสมัยพระเจ้าปีเตอร์ที่ 3 พื้นฐานนโยบายของรัสเซียโดยเฉพาะการต่อต้านเตอร์กนั้นมีพันธมิตรออสเตรียและโดยทางอ้อมจากค.ศ. 1756 ก็มีพันธมิตรคือฝรั่งเศสแผนการพานิน (Panin) ในช่วงแรกของรัชสมัยพระนางแคเทอรินก็คือการรวมพันธมิตรทางภาคเหนือโปแลนด์ รัสเซีย สวีเดน แชกโซนี บริเตนนำโดยรัสเซียต่อต้านกลุ่มประเทศทางใต้คือ สเปน ฝรั่งเศสต่อต้านตุรกี ซึ่งไม่ใช่แผนที่ทำได้ง่าย ๆ เนื่องจากผลประโยชน์ของพันธมิตรที่รัสเซียหวังนั้นก็ยังไม่แน่นอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศที่รัสเซียหวังเป็นมิตรด้วยนั้นก็ยังไม่ยอมให้รัสเซียเป็นผู้นำได้ง่าย ๆ แต่ถึงกระนั้นก็มีผู้หลยยกย่องพระนางแคเทอรินว่าพระนางจะ

สามารถทำได้ ในช่วงที่ 2 แห่งรัชสมัยของพระนางแคเทอรินทรงสนพระทัยใน "Greek scheme"¹⁰ ซึ่งเป็นแผนที่จะแบ่งแยกโปแลนด์และตั้งจักรวรรดิตะวันออกขึ้นมาใหม่มีคอนสแตนติโนเปิลเป็นเมืองหลวงมีศาสนาเป็นนิกายออร์ทอดอกซ์ มอบให้แก่พระนัดดาคนโปรดคือเจ้าชายคอนสแตนติน พระโอรสองค์ที่สองของเจ้าชายปอลเป็นกษัตริย์ ส่วนต่อไปประกอบด้วยแคว้นโมลดาเวีย วัลลาเชีย และเบสซาราเบีย รวมเป็นแคว้นดาเชียอยู่ภายใต้การปกครองของรัสเซียมีฐานะเป็นรัฐกันชน และส่วนตะวันตกคือส่วนที่จะยกให้ออสเตรีย ซึ่งถ้าทำได้สำเร็จก็จะทำให้รัสเซียขยายอำนาจลงทางใต้ได้รัศมีมากขึ้น

โปแลนด์

รัชสมัยของพระนาง เริ่มต้นด้วยการตัดสัมพันธ์กับรัสเซียและเพเตอร์ริกที่สองเนื่องจากเหตุผลทางการเมือง แต่อย่างไรก็ตาม การที่รัสเซียได้เคยเป็นพันธมิตรกับรัสเซียตั้งแต่สมัยปีเตอร์ที่ 3 ก็กลับมาเป็นประโยชน์ในรัชกาลนี้และได้มีการรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่ในค.ศ. 1762 เพราะทั้งรัสเซียและรัสเซียมีนโยบายตรงกันประการหนึ่งคือทำให้โปแลนด์อ่อนแออยู่ตลอดเวลา พระนางแคเทอรินทรงเริ่มด้วยการประกาศความตั้งใจที่จะรักษาสันติภาพตกลงกับรัสเซียและออสเตรียยุติสงครามเจ็ดปี พอดีกับฐานะของโปแลนด์ในคริสต์ศตวรรษที่ 18 นั้นก็เปิดโอกาสให้รัสเซียเข้าไปแทรกแซงได้ รัสเซียจึงฉวยโอกาสนั้นและพระนางแคเทอรินเองก็ต้องทรงอยู่ในภาวะสงครามเกือบตลอดรัชสมัย

โปแลนด์ได้รวมกำลังกับลิทัวเนียตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 14 กลายเป็นประเทศที่ป้องกันตนเองไม่ได้ และมีปัญหายุ่งยากมากที่สุดในยุโรป ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 16 มีกษัตริย์เลือกตั้งซึ่งส่วนใหญ่ (ที่ไม่แข็งแรงพอ) ที่มักจะตกอยู่ภายใต้อำนาจของพวกขุนนางและกลุ่มอำนาจต่าง ๆ โดยรอบ นอกจากนี้ สภาไดเอของโปแลนด์ซึ่งประกอบด้วยเฉพาะขุนนางนั้นก็ถูกทำให้เสื่อมลงด้วยการใช้ "liberum veto" กล่าวคือ เสียงสมาชิกแม้มีเสียงเดียวก็สามารถมีสิทธิยกเลิกกฎหมายได้ พวกขุนนางส่วนใหญ่ก็เย่อหยิ่งจองหอง เห็นแก่ตัวและสร้างความวุ่นวายอยู่เนื่อง ๆ

¹⁰ สรุปว่าปัญหาระหว่างประเทศระหว่างปีค.ศ. 1725 คือ 1) ปัญหาอลดิก 2) ปัญหาโปลิช และ 3) ปัญหาตะวันออก (หรือ Lurkish Question)

ฝ่ายชาวไร่ชาวนาก็ยากจนแร้นแค้น เกิดความแตกแยกที่ไม่มีทางรวมกันได้มั่นคง ประวัติศาสตร์อันยาวนานของความเป็นศัตรูกันระหว่างรัสเซียและโปแลนด์ได้ถูกบันทึกไว้อีกครั้งหนึ่งว่าความขัดแย้งนั้นได้ขยายกว้างขึ้น เนื่องจากความสำเร็จของคณะสงฆ์เยซูอิตส์ (jesuits) และกลุ่มปฏิรูปศาสนานิกายแคทอลิก ทำให้พวกออร์โธดอกส์ส่วนน้อยถูกลงโทษ ทำให้รัสเซียถือเป็นโอกาสเข้าไปแทรกแซงในโปแลนด์ทันทีและประเทศเพื่อนบ้านอื่น ๆ ก็ไม่คัดค้านเพราะต้องการให้โปแลนด์อ่อนแอลงด้วย

ดัชชีแห่งคูร์แลนด์ (Duchy of Courland) นั้นอยู่ภายใต้การปกครองของกษัตริย์โปแลนด์แต่พระเจ้าจักรพรรดินีแอนนาได้ผลักดันให้ซุริกของพระนางคือไบเรน (Biren) ขึ้นเป็นผู้ปกครองและถึงแม้ว่าในที่สุดเขาจะต้องถูกเนรเทศไปไซบีเรีย กษัตริย์โปแลนด์คือออกุสต์ที่ 3 แห่งแซกโซนี่ต้องการได้คูร์แลนด์ให้โอรสคือเจ้าชายชาร์ลส์ ในตอนต้นรัชกาลนั่นเองพระนางแคเทอรินก็แสดงว่าต้องการขัดขวางผลประโยชน์ของโปแลนด์โดยทรงบังคับให้โปแลนด์ต้องยอมรับไบเรนในฐานะผู้ดูแลคูร์แลนด์อีกครั้งหนึ่ง

ในปี ค.ศ. 1763 เกิดเงื่อนไขขึ้นคือ ออกุสต์ที่ 3 สิ้นพระชนม์ เสียส่วนใหญ่ออกเจ้าชายชาร์ลส์ขึ้นเป็นกษัตริย์และขับไล่ไบเรนออกจากคูร์แลนด์ พระนางแคเทอรินจึงร่วมกับพระเจ้าเพเตอร์ที่ 2 ขัดขวางการแต่งตั้งกษัตริย์ชาร์ลส์และยังถือโอกาสส่งซุริกของพระนางคนหนึ่งคือสแตนนิสเลอว์ โปเนโตวสกี (Stanislaus Poniatowski) ไปเป็นกษัตริย์โปแลนด์เมื่อปี ค.ศ. 1764

โปแลนด์ตกเป็นประเทศบริวารของรัสเซีย ท่ามกลางการดิ้นรนของโปแลนด์ที่จะเป็นเอกราชอยู่เสมอ สงครามกลางเมืองเกิดขึ้นบ่อยครั้ง โดยที่ผู้ก่อการต่อต้านรัสเซียส่วนใหญ่มักจะได้รับการสนับสนุนจากฝรั่งเศส ในที่สุดรัสเซียจึงส่งนายพลซูวอโรฟ (Suvorov) ไปปราบปรามฝ่ายฝรั่งเศสที่หาวิธีช่วยโปแลนด์โดยการยุให้เตอร์กัโจมตีสหราชอาณาจักรอังกฤษในปี ค.ศ. 1768

การแบ่งแยกโปแลนด์

เมื่อปี ค.ศ. 1769 เพเตอร์ที่ 2 แห่งรัสเซียได้เสนอให้มีการแบ่งแยกโปแลนด์

ในระหว่างสามชาติคือรัสเซีย ปรัสเซียและออสเตรียถึงเดือนสิงหาคม 1772 กองทัพรัสเซียก็บุกโปแลนด์ให้ยอมปฏิบัติตามข้อตกลงนี้คือต้องยอมสละดินแดนถึง 25,000 ตารางไมล์ประมาณ 2 ใน 7 ส่วนของเนื้อที่ประเทศและเสียประชากร 5 ล้านคนจากจำนวน 12 ล้านคน โดยรัสเซียยึดโปลิชลิโวเนีย และออสเตรียกับปรัสเซียก็ยึดครองดินแดนทางภาคใต้และภาคตะวันตกตามลำดับ

การถูกแบ่งแยกดินแดนทำให้ชาวโปแลนด์ไม่พอใจ และดำเนินการต่อต้านรัสเซียทุกวิถีทาง จนถึงปีค.ศ. 1792 กองทัพรัสเซียก็เดินทัพเข้าสู่โปแลนด์อีกครั้งหนึ่ง และทำสนธิสัญญาใหม่กับปรัสเซีย ซึ่งในครั้งนั้นพระนางแคเทอรินได้ทรงยึดดินแดนส่วนที่เหลือของรัสเซียชาว ครึ่งหนึ่งของลิทัวเนีย และอุเครนทั้งหมด ส่วนปรัสเซียก็ยึดครองภาคตะวันออกของโปแลนด์ รวมทั้งในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1793 กษัตริย์โปแลนด์ก็ถูกบังคับให้ยอมลงนามในสัญญายอมรับอำนาจปกครองของรัสเซียเหนือโปแลนด์

ในปีค.ศ. 1794 โปแลนด์ต่อต้านรัสเซียอีกครั้งหนึ่ง แต่ก็ถูกรับประมาทจากประเทศคู่สัญญาทั้งสามพระนางแคเทอรินทรงเรียกร้องให้มีการลบชื่อประเทศโปแลนด์ออกจากแผนที่ยุโรปเมื่อเดือนตุลาคม ค.ศ. 1795 รัสเซียยึดคูร์แลนด์และลิทัวเนียส่วนที่เหลือ

สงครามกับตุรกีครั้งแรก ค.ศ. 1768-1774 เพื่อหาทางออกสู่ทะเลดำและทะเลเมดิเตอร์เรเนียน รวมทั้งเพื่อทำหน้าที่พิทักษ์ชาวคริสเตียนทั้งหมด พระนางแคเทอรินก็ทรงส่งทหารโปแลนด์เข้าดินแดนตุรกีเฝ้าเมืองบัลตา (Balta) ตุรกีประกาศสงครามกับรัสเซียโดยได้รับการสนับสนุนจากฝรั่งเศส

รัสเซียมีชัยในการรบที่ชีสเม (Tchesme) ในปีค.ศ. 1770 และยึดได้ไครเมีย ทำให้ออสเตรียวิตกว่าแผนการยึดครองยุโรปตะวันออกถูกคุกคามออสเตรียจึงหันไปทำสนธิสัญญากับตุรกีในปีค.ศ. 1771 แคเทอรินต้องทรงยอมยกโมลดาเวีย และวัลลาเชียให้ออสเตรียโดยให้ออสเตรียสัญญาว่าจะไม่โจมตีรัสเซียพระนางแคเทอรินทรงแต่งตั้งข่านคนหนึ่งขึ้นครองไครเมีย-ตาทาร์ และก็ทรงเริ่มสนพระทัยในคอนสแตนติโนเปิล แต่เนื่องจากยังคงมีปัญหาเรื่องการแบ่งแยกโปแลนด์และกบฏบูกาเซฟ พระนางจึงจำเป็นต้องยุติสงครามเมื่อปีค.ศ. 1774 ด้วยการทำ

สนธิสัญญาคุทซ์-โคนด์จึ

สนธิสัญญาคุทซ์-โคนด์จึ

การทำสนธิสัญญาคุทซ์-โคนด์จึนี้เริ่มขึ้นในฤดูร้อน ปีค.ศ. 1772 และกลับมีอุปสรรคเกิดขึ้นเนื่องจากรัสเซียเรียกร้องให้สุลต่านแห่งตุรกีทรงยอมรับรองอิสรภาพของโครเมีย รัสเซียต้องให้กำลังทหารเข้าคุกคามบังคับให้ตุรกียอมลงนามในข้อตกลงที่ คุทซ์-โคนด์จึ หมู่บ้านทางใต้ของแม่น้ำดานูบในเขตซึ่งบัดนี้อยู่ในบัลกาเรีย ข้อความสำคัญในสนธิสัญญาคือ

1. โครเมียเป็นเอกราช
2. ผังทะเลดำตั้งแต่แม่น้ำดนีเปอริถึงแม่น้ำบัค (Bug) ถูกผนึกเข้ากับรัสเซีย
3. การเดินเรือในน่านน้ำทะเลดำซึ่งแต่ก่อนเรียกว่าทะเลสาบของตุรกีนั้นก็จะเปิดทางให้เรือของรัสเซียผ่านได้
4. พ่อค้ารัสเซียมีสิทธิเดินทางผ่านบริเวณช่องแคบ รวมทั้งรัสเซียยอมเสียเบสซาราเบียวัลลาเซียและโมลดาเวียให้ตุรกีแต่ตุรกีจะต้องสัญญาว่าจะให้ความคุ้มครองพวกคริสเตียนและจัดการปกครองในเขตนี้อย่างดี รวมทั้งรัสเซียขอสงวนสิทธิในการส่งผู้แทนไปร่วมกับรัฐบาลตุรกีเพื่อดูแลประชาชนที่อยู่อาศัยในแคว้นดังกล่าว ถ้าตุรกีไม่รักษาสัญญารุสเซียก็จำเป็นต้องเข้าไปเกี่ยวข้องจักรวรรดิออตโตมันเองก็ต้องให้คำสัญญาที่จะไม่ทำร้ายคริสเตียนในอาณาจักรทั้งต้องยอมให้รัสเซียเข้าไปจัดการได้ในกรณีที่เตอร์กิชคริสเตียนถูกรังแก

สนธิสัญญานี้ นับว่าเป็นสนธิสัญญาที่มีความสำคัญมากฉบับหนึ่งในประวัติศาสตร์รัสเซีย ทั้งในด้านเศรษฐกิจและการเมือง เช่นเดียวกับที่สนธิสัญญาในสต็อค์ (Treaty of Nystadst) ได้เป็นเครื่องย้ำเจตนารมณ์ของรัสเซียเกี่ยวกับดินแดนเขตบอลติก สนธิสัญญาคุทซ์-โคนด์จึ ก็แสดงเจตนารมณ์ของรัสเซียในย่านทะเลดำเช่นเดียวกัน เพียงแต่ว่าสนธิสัญญาฉบับหลังนั้นได้สร้างปัญหาเพิ่มขึ้นมากกว่าที่จะเป็นการแก้ปัญหา

ในทางเศรษฐกิจ ความพยายามในการยึดครองที่มั่นเขตทะเลดำนั้นให้ผลประโยชน์

¹¹ D.M. Sturley, pp. 110-116

แก่รัสเซียมาก เพราะทำให้มีอำนาจปกครองดินแดนซึ่งมั่งคั่งเป็นแหล่งปลูกข้าวตอนเหนือของทะเล
นั้น และมีทางออกไปสู่เมืองท่าที่สำคัญสำหรับส่งสินค้าออก

สำหรับผลในทางการเมืองนั้น การที่รัสเซียทำทางออกเกี่ยวกับปัญหาตะวันออกนั้น
ได้ทำให้กระทบกระเทือนต่อสัมพันธภาพระหว่างประเทศในยุโรปถึงศตวรรษครึ่ง เนื่องจากกำลัง
มีการแข่งขันกันว่าประเทศใดจะได้เป็นทายาทของ "Sick man of Europe" โดยมีรัสเซีย
แสดงท่าทีว่าจะ เป็นทายาทนั้น เป็นการยากที่ประเทศต่าง ๆ จะยอมรับได้ในขณะนั้นในที่สุดจึง
นำไปสู่สงครามไครเมียและข้อพิพาทต่อเนื่องจากนั้นคือ

1. สิทธิในการต่อต้านในนามของแคว้นต่าง ๆ เขตแม่น้ำดานูบ เป็นสิทธิซึ่งอาจ
นำมาใช้เป็นข้ออ้างเป็นเหตุผลที่จะเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับกิจการภายในของแคว้นต่าง ๆ
2. สิทธิในการเรียกร้องในนามของเตอร์กิสคริสเตียนซึ่งเป็นสิทธิที่อาจถูกนำมาใช้
เป็นข้ออ้างอิงในการเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับกิจการภายในของจักรวรรดิเตอร์กิส
3. สิทธิในการส่งเรือสินค้าผ่านช่องแคบ เป็นสิทธิซึ่งถ้ารัสเซียพยายามที่จะขยาย
สิทธิให้กว้างขึ้น ก็จะทำให้เป็นการพาตัวเข้าไปเกี่ยวข้องกับจักรวรรดิออตโตมันเท่าเทียมมหา-
อำนาจอื่น ๆ เพราะช่องแคบนั้นเป็นเส้นทางน้ำติดต่อกายในของจักรวรรดิและเป็นทางเดินที่ใช้
เดินเรือระหว่างทะเลดำและทะเลเอเจียน¹²

การผนวกไครเมีย ค.ศ. 1783

พระนางแคเทอรินทรงตระหนักดีว่า เพื่อให้การจัดการกับตุรกีเป็นผลสำเร็จ พระ
นางจำเป็นต้องทำไมตรีกับออสเตรีย และเพื่อความผันของโปแตมกินเป็นจริงขึ้นมาด้วย ในปี
ค.ศ. 1781 จึงทรงตัดสัมพันธ์กับรัสเซีย หันมาเป็นมิตรกับออสเตรียซึ่งสัญญาว่าจะไม่ต่อต้านแผน
การตุรกีของรัสเซีย ในปีค.ศ. 1778 ข่านก็ต้องยอมรับเข้าร่วมอยู่ภายใต้การปกครองของพระ-
จักรพรรดินี และในปีค.ศ. 1783 ไครเมียก็ถูกผนวกเข้ากับดินแดนรัสเซีย ตามข้อตกลงแห่งคอน-
สแตนติโนเปิล ปีค.ศ. 1784 ทอร์กก็ต้องยอมตกลงยอมรับอิทธิพลของรัสเซียในปีค.ศ. 1783 และ
รัสเซียก็ประกาศยึดครองจอร์เจียด้วย

¹²Harcave, op.cit., p.158

สงครามตุรกีครั้งที่ 2 ค.ศ. 1778-1792 การบุกกลางทางได้ตามแผนการของรัสเซียนั้น ตุรกีจะไม่สามารถต่อต้านเองได้จึงหวังความช่วยเหลือจากปรัสเซีย บริเตนและฝรั่งเศส ซึ่งก็ได้ประกาศสงครามในปี ค.ศ. 1787 ออสเตรียซึ่งหวังจะได้โมลดาเวียและวัลลาเชีย ก็ประกาศสงครามกับเตอร์กเข้าข้างรัสเซีย ครั้งแรกฝ่ายรัสเซียและออสเตรียประสบชัยชนะชูวาร์อฟยึดได้โอซากอฟ (Ochakov) เมื่อปีค.ศ. 1788 และรบชนะเตอร์กที่โฟคชานี (Fokshani) ค.ศ. 1789 แต่สวีเดนกลับมองเห็นโอกาสที่จะแก้แค้นรัสเซีย และโจมตีรัสเซียเมื่อประมาณปี ค.ศ. 1788 ออสเตรียถอนทัพเนื่องจากเมืองขึ้นคือเนเธอร์แลนด์เป็นกบฏ ตุรกีจึงปลดปล่อยโดยกลุ่มในพันธมิตรคือ บริเตนฮอลแลนด์และปรัสเซีย ชักจูงให้มีการลงนามในสนธิสัญญาแอสซี (Jassy) เมื่อปี ค.ศ. 1792 สุลต่านสูญเสียไครเมียและยอมรับผลประโยชน์เดิมของรัสเซียเมื่อปี ค.ศ. 1774 ที่เพิ่มขึ้นมากก็คือพระนางแคเทอรินได้รับเมืองท่าเพิ่มขึ้นคือโอเดสซา (Odessa) อย่างไรก็ดี พระนางแคเทอรินก็ได้สมประสงค์ทั้งหมด เพราะต้องสูญเสียชีวิตผู้คนและเงินทองจำนวนมากเพื่อแลกเปลี่ยนกับการได้ไครเมีย ทำให้รัสเซียได้ยึดครองชายฝั่งทะเลดำเทียบได้กับการที่ปีเตอร์ที่ 1 ทรงประสบความสำเร็จในเซตทะเลบอลติก

สัมพันธภาพกับกลุ่มประเทศในยุโรป

หลังจากสิ้นรัชสมัยของพระเจ้าปีเตอร์มหาราช เมื่อปีค.ศ. 1725 จนถึงเมื่อพระนางแคเทอรินเสด็จขึ้นครองราชย์นั้นนับว่าเป็นรัชสมัยที่การดำเนินนโยบายต่างประเทศของรัสเซียนั้นมีแนวโน้มประหนึ่งว่าได้มีอิทธิพลแผ่แพร่ของต่างชาติภายในราชสำนักด้วย พระนางแคเทอรินได้พยายามที่จะยุติแนวโน้มดังนี้ และพยายามที่จะทำให้รัสเซียเป็นผู้ควบคุมยุโรปและโดยส่วนใหญ่พระนางก็ทรงกระทำได้สำเร็จ แผนการตุรกีของพระนาง แผนแบ่งแยกโปแลนด์ตลอดจนการสนับสนุนฝ่ายกษัตริย์ในสมัยปฏิวัติฝรั่งเศสกลายเป็นเหตุการณ์สำคัญส่วนหนึ่งในหลายเหตุการณ์ที่กำหนดเป็นประวัติศาสตร์ยุโรป

ผลงานที่แสดงความยิ่งใหญ่ของรัสเซีย มีอาทิเช่น

1. การประนีประนอมออสเตรียและปรัสเซียในปัญหาเกี่ยวกับการสืบราชสมบัติ บาวาเรียและการประกาศสันติภาพแห่งเทเชน (Peace of Teschen) ค.ศ. 1779

2. จัดตั้งการประชุมลดอาวูธกับบริเทน เมื่อปี ค.ศ. 1780

นอกจากนั้นบทบาทสำคัญที่ทรงกระทำก็คือการแสวงหาที่ต่อออสเตเรียและปรัสเซีย ซึ่งถ้าทั้งสองประเทศนี้รวมกันได้ก็จะเป็นอันตรายต่อแผนการของพระนางในยุโรปตะวันออกจากปี ค.ศ. 1764-1780 ทรงเป็นมิตรกับปรัสเซีย ทั้งนี้ เพื่อให้ความสนับสนุนกรณีโปแลนด์และจากปี ค.ศ. 1781 เป็นพันธมิตรกับออสเตรีย ทั้งนี้ เพื่อผลประโยชน์ในการจัดการกับตุรกีในปี ค.ศ. 1793 สมัยแบ่งแยกโปแลนด์ก็ทรงหันมาเป็นมิตรกับปรัสเซียและในที่สุดก็ผลักดันให้ทั้งสองชาติต้องเข้าไปยุ่งเกี่ยวในปฏิวัติฝรั่งเศสด้วย ทั้งนี้ เพื่อดึงความสนใจของทั้งสองประเทศนี้ไปพ้นจากยุโรปตะวันออก

วิธีการเอาชนะสวีเดนนั้นทรงกระทำโดยการสนับสนุนกลุ่มโปร-รัสเซียในสต็อกโฮล์มมีการกระชับสัมพันธไมตรีระหว่างสวีเดนและรัสเซีย ในปีค.ศ. 1783 แต่ขณะที่กองทัพรัสเซียกำลังติดพันการรบกับตุรกีทางใต้ ในสงครามตุรกีครั้งที่ 2 กุสตาฟวูสที่ 3 ก็ทรงเห็นเป็นโอกาสที่จะยึดแคว้นต่าง ๆ ในเขตทะเลบอลติก รวมทั้งบริเทนและปรัสเซียก็หันมาให้เป็นพันธมิตรกับเตอร์ก เข้าโจมตีรัสเซียเมื่อปี ค.ศ. 1788

เช่นในปีเตอร์สเบิร์กตกอยู่ในอันตราย แต่กุสตาฟวูสต้องเผชิญกับความยุ่งยากในประเทศและจำเป็นต้องทำสัญญาสันติภาพกับพระนางแคเทอรีนที่เวเรลา (Vereia) เมื่อปีค.ศ. 1790

ในตอนใกล้สิ้นรัชสมัย พระนางแคเทอรีนก็ต้องทรงทำสงครามกับเปอร์เซียตามคำขอร้องของจอร์เจียซึ่งรัสเซียขยายอิทธิพลไปถึงเมื่อปีค.ศ. 1783 จนถึงในสมัยรัชกาลต่อมาจอร์เจียก็ถูกรวมเข้ามาอยู่ในดินแดนของรัสเซียโดยเด็ดขาด

ฝรั่งเศสและการปฏิวัติฝรั่งเศส

ถึงแม้ว่าภายในราชสำนักรัสเซียจะนิยมวัฒนธรรมของฝรั่งเศส แต่ประเทศฝรั่งเศสก็เป็นศัตรูทางการทูตที่สำคัญประเทศหนึ่งของพระนางแคเทอรีน โดยเฉพาะอย่างยิ่งฝรั่งเศสเป็นผู้ที่คอยขัดขวางแผนการภาคตะวันออกของพระนาง รวมทั้งได้ให้ความช่วยเหลือตุรกีและโปแลนด์เมื่อเกิดการปฏิวัติในฝรั่งเศส พระนางแคเทอรีนทรงสนับสนุนอำนาจเอกาธิปไตยอยู่เสมอ

และถึงแม้จะทรงสนพระทัยในแนวคิดของนักปราชญ์ในสมัยนั้นก็ทรงต่อต้านการปฏิวัติทุกรูปแบบ นักท่องเที่ยวรัสเซียที่อยู่ในฝรั่งเศสก็ถูกเรียกกลับหมด บรรดาผู้ที่จงรักภักดีต่อกษัตริย์ถูกจับมาสอบถามว่าจะจงรักภักดีต่อกษัตริย์และจะช่วยกันต่อต้านการปฏิวัติหนังสือของโวลแตร์และรุสโซถูกห้ามอ่าน ไม่ทรงยอมเข้าพระทัยเป็นอันขาดว่า "ระบบเก่า" นั้นถึงเวลาที่จะต้องถูกเปลี่ยนแปลงแล้วเพราะทรงมองเห็นว่า การที่เกิดการปฏิวัติขึ้นนั้นก็เป็นเพราะมีผู้ต้องการอำนาจเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ระบอบเก่าจึงถูกทำให้เข้มแข็งขึ้น พวกหัวรุนแรงเช่นราดิเชฟ (Radishev)¹³ ถูกตัดสินลงโทษเพราะเกรงจะเป็นผู้นำทางการเมืองแบบใหม่ไปกับเขาด้วย

แนวคิดที่เป็นการต่อต้านการปฏิวัติฝรั่งเศสของพระนางแคเทอรินนี้ไม่อาจหยุดยั้งความตั้งพระทัยที่จะแสวงหาผลประโยชน์ต่อไปของพระนางได้ ทรงสนับสนุนรัสเซียและออสเตรียให้ทำสงครามกับฝรั่งเศสในขณะที่ทรงดำเนินแผนการเกี่ยวกับยุโรปภาคตะวันออกโดยมิได้ทรงตระหนักว่าการกระทำของพระนางนั้นเป็นเสมือนการช่วยพวกปฏิวัติในทางอ้อม เพราะถ้าไม่มีเรื่องเกี่ยวกับการดำเนินการเพื่อแบ่งแยกโปแลนด์แล้ว ออสเตรียและรัสเซียก็อาจจะนำกองทัพไปช่วยในการต่อต้านพวกปฏิวัติได้เข้มแข็งขึ้น

ผลงานในรัชสมัยของพระนางแคเทอริน

ในระยะหลังแห่งรัชสมัยของพระนางแคเทอรินนั้นทรงกลายเป็นสุภาพสตรีอ้วนและพระทนต์หักเกือบหมดปาก แต่ก็มิได้ทรงทอดทิ้งที่จะแสวงหาอำนาจกษัตริย์เอกาธิปไตยต่อไปทรงเชื่อในคำป้อยของโปเตมกินที่จะครองยุโรปและครองโลก แต่ก็ทรงทำให้เป็นบางส่วนได้ดินแดนเพิ่มเข้ามาถึง 560,000 ตารางไมล์ ทำให้รัสเซียได้ทรัพยากรธรรมชาติและประชากรเพิ่มมากขึ้น ที่ดินเหล่านี้ล้วนสมบูรณ์และให้ผลิตผลหลายประเภท ภาคใต้เป็นเขตปลูกข้าวที่สำคัญ มีการส่งข้าวโพดเป็นสินค้าออกเข้ามาทางเมืองท่าในเขตทะเลดำ มีการปฏิรูปบางอย่างภายในประเทศและด้วยทักษะในทางการทูตและทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ศิลปะ ก็ได้ทำให้ฐานะของรัสเซียได้รับการยกย่องว่าเป็นราชสำนักอันรุ่งโรจน์แห่งหนึ่งของยุโรป

¹³หนังสือของเขาชื่อ "Journey from St. Petersburg to Moscow" โจมตีเรื่องการมีเซอร์ฟและการคดโกงของขุนนางข้าราชการทำให้พระราชินีไม่ทรงพอพระทัยอย่างยิ่ง

แต่ความก้าวหน้าเหล่านั้นก็มีมุมกลับในทางตรงกันข้าม คือการแบ่งแยกระหว่าง
ขุนนางและประชาชนนั้นขยายวงกว้างขึ้น สภาพของชาวไร่ชาวนาทรุดโทรมลงมาก รวมทั้งการ
ที่รัสเซียเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับกิจกรรมในยุโรปก็ทำให้ฐานะของรัสเซียน่าเกรงขาม แต่ในขณะเดียวกันก็ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างประเทศเพื่อนบ้านเกี่ยวกับปัญหาตะวันออก อำนาจเอกอัครราชทูต
ถูกคุกคามและทำให้ตุลย์แห่งอำนาจในยุโรปเองก็สั่นคลอนไปด้วย รัสเซียกลายเป็นหนึ่งในห้ามหา
อำนาจของยุโรปอาณาเขตเพิ่มขึ้นจากทะเลบอลติกมาถึงทะเลดำ พรหมแดนด้านตะวันตกอยู่ในตอน
กลางของทวีปยุโรป การค้าขายขยายขึ้นทั้งภายนอกและภายในประเทศมีรายได้จากภาษีมากขึ้น
และเพิ่มกำลังทหารแข็งแกร่ง และที่สำคัญที่สุดก็คือการที่รัสเซียจะต้องก้าวเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับความ
สับสนทางการเมืองในยุโรปมากขึ้นเป็นประการสำคัญ

บททวนท้ายบทที่ 11

1. ปัญหาที่พระนางแคเทอรินจะต้องทรงแก้ไขเมื่อเสด็จขึ้นครองราชย์คือ
 - 1.1 รัฐประหาร ค.ศ. 1762
 - 1.2 ปัญหาระหว่างกษัตริย์เอคาธิปไตยและชาวนา
 - 1.3 การปรับปรุงกลไกระหว่างประเทศ
 - 1.4 การปรับตัวของรัสเซียให้เข้ากับกลุ่มอำนาจขณะนั้น
2. เรื่องราวเกี่ยวกับซุ๊ร์กของพระนาง และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนการครองราชย์กลายเป็นกระจกส่องถึงทัศนะทั่วไปของสมัย และความคล้ายคลึงกันระหว่างราชสำนักรัสเซียและฝรั่งเศส เพียงแต่เป็นความชื่นชมที่พระนางมีแต่มิได้ทรงนำมาปฏิบัติจริงในฐานะผู้ปกครอง นักเขียนที่ทรงนิยมก็คือ Montesquieu Baccaria และ Voltaire ตัวพระนางเองก็แสดงพระองค์เป็น "enlightened, benevolent despot"
3. ทรงมีที่ท่าจะเริ่มงานปฏิรูปตั้งแต่ปีค.ศ. 1767 แต่ในปีค.ศ. 1774 การปฏิรูปเหล่านั้นถูกยกเลิกหมด เรื่องต่อไปนี้เป็น ก. การลดอำนาจสภาซีเนท ข. แบ่งดินแดนเป็น 51 แขวง ทั้งสองประการนี้มีจุดประสงค์คือการเพิ่มพูนอำนาจกษัตริย์เอคาธิปไตย และขุนนาง การที่ต้องมอบที่ดินให้ขุนนางนี้ทำให้ระบบ เซอร์ฟแพร์ เร็วขึ้นคือนอกจากในรัสเซียแล้วยังแพร่ขยายไป Ukraine เป็น "ยุคทองของขุนนาง"
 - ค. การศึกษาขยายไปถึงผู้หญิง (upper class) ตั้งโรงเรียนตามท้องถิ่น และในเขตของ Asiatic tribes
 - ง. ยกเลิกทฤษฎีกาเวนคินที่ดินสงฆ์ (สร้างขึ้นใน Peter III ค.ศ. 1721) ออกเมื่อปี 1762 พอแน่ใจว่าได้รับการสนับสนุนจากทุกฝ่ายแล้วก็เลยรวมที่ดินทั้งของวัดและของชาวนาชาวไร่อยู่ภายใต้ College of Economy
4. กบฏ Pugachev
เป็นกบฏชาวนาเหมือนที่เคยเกิดขึ้นก่อนหน้านี้อีกคือเมื่อประมาณ 100 ปี ของ Stenka Razin มีจุดประสงค์มิใช่เพื่อต่อต้านสถาบันซาร์ แต่เพื่อต่อต้าน "nobility"

เพราะเชื่อว่าพวก nobility นั้นเป็นพวกที่สกัดกั้นคำร้องเรียนของชาวนาต่อซาร์ เพราะตัวแทนที่ถูกส่งไปมักจะถูกขังหรือสกัดกั้นด้วยวิธีใดวิธีหนึ่ง

กบฏ Pugachev เริ่มเมื่อปี 1772 ผิดกับกบฏ Razin ตรงที่ว่าไม่ใช่กบฏชาวนา แต่เป็นกบฏ Cossacks (จากบริเวณยูเครน) เพราะไม่พอใจที่ถูกทอดทิ้งจากรัฐบาลภายหลังสงคราม ได้มีผู้อ้างตัวว่าเป็น Peter III ยังไม่สิ้นพระชนม์ เหตุที่อ้างเป็น Peter เพราะประชาชนทั่วไปเชื่อว่า Peter นั้นมีแนวคิดเสรีนิยม เป็นผู้มีความเห็นใจ Old Believers ด้วย

5. สรุปผลการปกครองในรัชสมัย

- 5.1 เป็นยุคทองของชนชั้นสูง
- 5.2 สถาปนา Senate ใหม่, Supreme Privy Council
- 5.3 ให้อำนาจเต็มที่แก่ผู้ว่าราชการ provinces
- 5.4 รวมที่ดินของวัดมาเป็นของรัฐ รัฐจ่ายเงินปีให้พระ ทำให้ศาสนาต้องขึ้นต่อรัฐ และรัฐมีที่ดินแจกขุนนางมากขึ้น
- 5.5 จัดตั้งคณะกรรมการร่างกฎหมาย ค.ศ.1767 (Legislative Commission)

ชาวนา : ร้องทุกข์

พ่อค้า : ขอสสิทธิพิเศษ

ชนชั้นสูง :ต่อต้านการปรับปรุงฐานะของเซอร์ฟ

ผลของการประชุม : เต็มไปด้วยการเรียกร้อง ค.ศ.1768 แคะเทอร์รินสั่งเลิกประชุมเพราะเกิดสงครามกับตุรกี

6. สรุปอิทธิพลต่อพระนางแคเทอร์ริน

- 6.1 French Enlightenment + Revolution
- 6.2 นักเขียนชาวฝรั่งเศส Voltaire, Montesquieu, Rousseau etc.
- 6.3 ผู้รัก : Gregory Orlov, Potemkin (Greek Project), Platon Zabov

7. รัสเซียมีส่วนร่วมในการรักษา Balance of Power ของยุโรปด้วย การเข้าร่วมประชุม The Congress of Karlowitz (ค.ศ.1698-1699) ซึ่งมีผลให้รัสเซียต้องยอมรับ

- 7.1 Christian European Sovereign States
- 7.2 International Law ซึ่งร่างขึ้นใน Peace of Westphalia (1648)
- 7.3 Peace of Utrecht : ค.ศ. 1713 เป็น The Doctrine of the balance of power ทฤษฎีนี้ถือว่าหน้าที่ของ Great Power ก็คือการรักษา balance ระหว่างประเทศต่าง ๆ แต่มีได้ limit การคุกคามชาติอื่น ๆ ใน ส่วนใดของโลก

- **Great Powers** : ฝรั่งเศส อังกฤษ ออสเตรีย

- จุดสนใจของ R. ในระหว่างการฟื้นฟูเพื่อเป็นมหาอำนาจ

1. ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเอลเบ
2. Baltic - คู่แข่งขยายอิทธิพลในบอลติก คือ Prussia ซึ่งฝรั่งเศสทำสัญญากับรัสเซีย
3. Poland (การเข้าไปสอดแทรกในเรื่องการสืบราชสมบัติ)

8. สนธิสัญญา Kutchuk-Kainardji

- Aims**
1. เพื่อทาทางออกสู่ทะเลดำและทะเลเมดิเตอร์เรเนียน
 2. เพื่อพิทักษ์คริสเตียน

พระนางแคเทอรินสังหารบรรพบุรุษที่ยึดได้ Crimea ค.ศ. 1770 Aust.

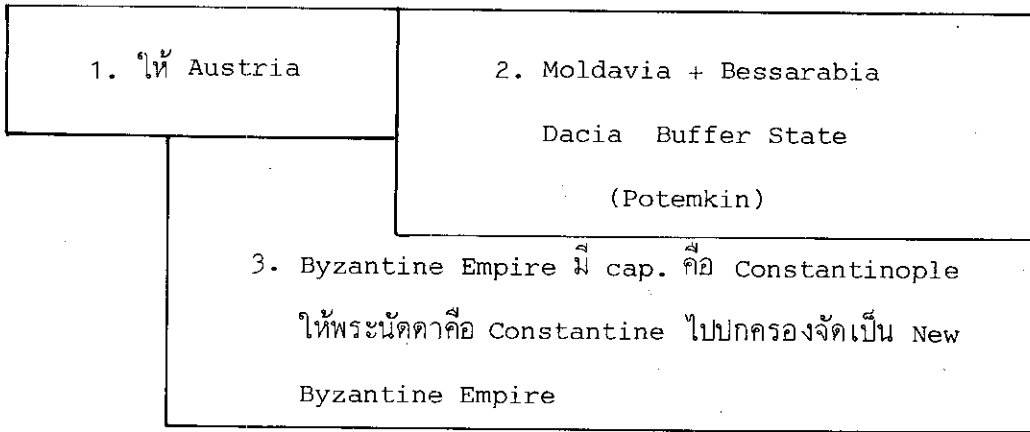
เกรง R. จะมีอิทธิพลมากทำสัญญาช่วยตุรกี ค.ศ. 1771 แคเทอรินยอมยก Moldavia + Wallachia ให้ Aust. และทำสัญญาสงบศึก Kutchuk-Kainardji

- ผลดี**
1. ทาง Ee. เกษตรกรรมทางเหนือทางทะเลดำ
 2. ทางการเมือง : การแข่งขันกันเป็นทายาทของ "Side man of Europe" โดยเฉพาะคือขัดตกลงพิทักษ์ชาวคริสต์ทำให้เกิดสงครามไครเมีย และสิทธิเดินผ่านช่องแคบทำให้มหาอำนาจโดยเฉพาะอังกฤษเริ่มระแวงรัสเซีย

Greek Project คือแผนการแบ่งแยก Ottoman Empire เพื่อ

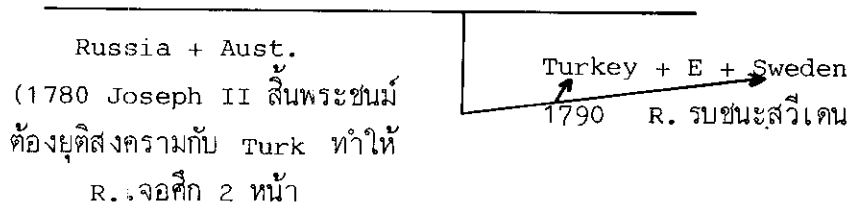
1. เรียกร้องไครเมีย
2. Caucasus
3. ฝั่งทะเลดำจาก Bug-Dniepper

4. ทัพ Turk จากยุโรป + แบ่ง Turkey เป็น 3 ส่วนคือ

- ออสเตรียตกลงตามแผน Greek Project ของ Catherine ค.ศ. 1787 ฝ่าย Turk ล้วง
รู้ถึงแผนการเรียกร้องให้ Russia ปล่อย Crimea R. ปฏิเสธ Turk ประกาศ พ. กับ R.
สงครามแบ่งฝ่ายดังนี้

Russia + Austria (Joseph II) ≠ E. ช่วยตุรกี

E (พวก Pitt ถูกต่อต้านจาก p. ที่ไม่ต้องการทำสงครามกับ
R. ยอมยุติสงคราม 11 ส.ค. 1791 ปี 1792 R. ทำสัญญา
Treaty of Jassy ได้เฉพาะ Crimea + ผังเหนือของ
ทะเลดำ แต่ต้องยุติการรบเพราะสูญเสีย
เสียมาก
มีปัญหาอื่น ๆ อันเกิดแทรกเข้ามาคือ
การแบ่งแยก Poland มีผลให้ Greek Project ล้มเหลว

ตัวอย่างคำถามท้ายบท

1. จงกล่าวถึงการดำเนินธุรกิจโลบายภายในของพระนางแคเทอรินมาพอเป็นสังเขป
2. จงกล่าวถึงผลดีและผลเสียของสนธิสัญญา Kutchuk-Kainardji
3. ความเหมาะสมของ Cathrine ต่อพระสมัญญานาม "The Great"